

Mottagandet av Jungs idéer i Sverige

Det följande är reflektioner kring frågan varför mottagandet av CG Jungs idéer sett ut som det gjort i Sverige.¹

För det första är det väl mer korrekt att tala om en brist på mottagande. Den bild jag föreslår för att förstå denna "brist" på mottagande av Jungs idéer är att se skeendet som en filtreringsprocess. Om man betraktar den dynamiska psykologin och djuppsykologin som en viss "idémassa" så kommer den till Sverige genom att passera en rad "filter". Min tes är att Jungs idéer har svårt att passera genom de svenska filtren.

Det första filtret består av den allmänna skepsis till nya idéer som redan finns omtalad i studier av den svenska idéhistorien. När man väl tar emot nya idéer i Sverige så går de genom ett specifikt "svenskt" filter. Detta svenska filter har i olika sammanhang karakteriserats som utpräglat "pragmatiskt" och "rationellt". Idéer och åskådningar skall vara konkret förankrade, instrumentella, ha en social prägel och gå att tillämpa i det dagliga livet. Det har gjort att innovationer inom teknik och ingenjörskonst har haft lätt att få fotfäste i Sverige – ja svenskarna har också varit föregångare på det området – medan nya idéer inom livsåskådning, abstrakt filosofi och psykologi inte har haft det så lätt.²

Ett konkret exempel på det är det sena införandet av psykologi som eget ämne i Sverige. Psykologin som eget universitetsämne dateras till 1879 i och med att Wilhelm Wundt öppnade sitt psykologiska forskningslaboratorium i Leipzig. I Sverige infördes den första professuren i psykologi på 1950-talet. Eftersom svenska universitet främst var utbildningsanstalter för statens tjänstemän ansågs det vara av vikt att ämnet kunde knytas till någon praktisk verksamhet. Vid filosofiska fakulteten utbildades framför allt lärare, så man tyckte att psykologin kunde fungera som pedagogikens grundvetenskap. Längre var således ämnet psykologi knutet till pedagogik i Sverige.³

När den nya dynamiska psykologin kommer till Sverige kommer den huvudsakligen via tre ganska tunna kanaler: via läkare förankrade i den redan rätt så föraktade hypnostraditionen (Poul Bjerre, Emmanuel af Geijerstam), via liberalteologins intresse för religionspsykologi samt via de första akademiskt utbildade, och ofta politiskt radikala, kvinnorna.

Den första vågen av mottagandet av djuppsykologiska idéer såg ungefär likadan ut: De flesta, med få undantag, tog till sig de nya idéerna utan att välja någon särskild skola. Man tog till sig det man tyckte var värdefullt i bland andra Sigmund Freuds, Alfred Adlers och C.G. Jungs idéer och förkastade

¹ En hel del av det jag skriver här finns i min bok Suzanne Gieser (2009), *Psykoterapiens Pionjärer i Sverige*, Stockholm, Proprius förlag.

² Jean-François Battail (1979), *Le mouvement des idées en Suède à l'âge du bergsonisme* (Paris), 37-38; *Frigörare? Moderna svenska samhällsdrömmar*, red Martin Kylhammar och Michael Godhe (2005), Stockholm, Carlsson.

³ I. Nilsson (1978), *Själen i laboratoriet* (Lund, Doxa), 144 ff.

annat. Jung omtalas ofta i positiva termer av de tidiga introduktörerna, särskilt av Emanuel af Geijerstam, Poul Bjerre och Jakob Billström.

1911 åkte några skandinaviska läkare ned till kontinenten för att knyta kontakter och orientera sig i de nya läroren. Poul Bjerre åkte 1911 ned till Wien för att träffa Freud, Adler och Jung. Johannes Irgens Strømme, läkare från Norge, åkte 1913 till Zürich för att arbeta ett år på Eugen Bleulers psykiatriska klinik där också Jung var verksam.⁴ 1913 åkte Alfhild Tamm till Wien, där hon fram för allt knöt kontakt med Adler och hans familj. Dessa tre kom att utöva stor påverkan på mottagandet av psykodynamiska idéer i Norden och i Sverige.

Kvinnorna och djuppsykologin

Bland kvinnorna var det Alfred Adlers idéer som fick störst betydelse. Flera av Sveriges första kvinnliga praktiserande psykoterapeuter var inspirerade av Adler eller hans lärjungar. Det gäller Emilia Fogelklou, Tora Sandström, Anita Nathorst och Margit Norell. Även Alfhild Tamm, läkare och Sveriges första egentliga psykoanalytiker som startade den psykoanalytiska föreningen i Sverige, var till en början mest intresserad av Adler. Hon kände också honom och hand radikala fru personligen. Att Adler blev ett stort namn bland kvinnorna är egentligen inte svårt att förstå. Han var den som verkligen betonade missförhållandena mellan könen, visade hur ojämlikheten och förtrycket vilade på vissa psykologiska mekanismer samt presenterade en utopisk syn på det ideala förhållandet mellan kvinna och man, som också kunde leda till ett bättre samhälle i stort. Han intresserade sig mycket för pedagogiska frågor, skola och lärarens roll och ansvar att uppmuntra och se elevernas resurser. Då många emanciperade kvinnor sökte sig till pedagogiska yrken blev han relevant för dem. På 1930-talet blev Adlers begrepp mindervärdeskomplex så populärt att det gick under beteckningen Miko.⁵ Mindrevärdes känslan eller mindervärdeskomplexet innebär i stora drag att man upplever sig nedvärderad eller mindre värd på grund av antingen medfödda defekter (fysiologiska, som till exempel att man är väldigt kortväxt) men framför allt för att man besitter egenskaper som kulturen eller omgivningen nedvärderar. Man försöker då kompensera för dessa genom i huvudsak två strategier, den ena genom överkompensering, att man försöker bli extremt duktig på något område och utvecklar ett enormt hävdelsebehov. Misslyckas den strategin så resignerar man och använder sig av sin svaghet för att utöva makt över andra (offermentalitet/flykt in i sjukdomen). Adler kallade detta också för "manlig protest" som när den förekommer hos kvinnan blir en protest mot hennes eget väsen, då kulturen nedvärderar de kvinnliga egenskaperna.⁶

Det var genom kvinnorna som djuppsykologin fick sin första institutionella förankring. På *Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning* (Socialpolitiska institutet) som startades 1920 på initiativ av kvinnorna i CSA

⁴ Randolph Alnæs (1996), *Psykoanalyse medlom psykiatri och psykologi* (HøyskoleForlaget), 18; *De Profundis*, nr. 1, årg. I, 1935/36, 20.

⁵ "Har du Miko?", *Husmodern*, nr. 32, 1938.

⁶ A. Adler (1912/1922), *Über den Nervösen Charakter: Grundzüge einer vergleichenden Individualpsychologie und Psychotherapie* (München), 204ff.

(Centralförbundet för socialt arbete), gav Emilia Fogelklou kurser i den nya psykologin i början 1920-talet. Fogelklou hade studerat teologi (hon var Sveriges första kvinnliga teologie kandidat) och tog bland annat till sig William James religionspsykologi. Hon läste också Otto Weininger och en mängd "medikopsykologisk" litteratur, bland andra Bjerres böcker som ju introducerade Freud, Adler och Jung till en svensk läsekrets. Hon fördjupade sig i monografier över religiösa personers själsliv. Hon skrev själv en rad böcker om psykisk hälsa och undervisade i många sammanhang om dessa områden.⁷ Hon var intresserad av mystikernas levnadsöden och introducerade så småningom kväkarrörelsen i Sverige. Hon kom genom sina föreläsningar att påverka flera människor som senare aktivt arbetade för införandet av de nya idéerna.

Fogelklou gick sent i livet (1942 i en ålder av 54 år) en psykoterapeututbildning på Bjerres *Institut för medicinsk psykologi och psykoterapi* (grundades 1940 men som hade sin föregångare i ett sällskap med samma namn från och med 1936). Hon var också medlem i det i anslutning till institutet startade *Sällskapet för pastoralpsykologi*. Frontfigurerna vid *Sällskapet för pastoralpsykologi* var Gösta Nordqvist och Ivar Alm, båda teologer med ett starkt intresse för djuppsykologi och för Jung. I utbildningen ingick således en hel del litteratur av Jung och jungianer. Man finner också några direkta referenser i Fogelklous texter till Jungs tänkande. I föredraget "Psykiska faktorer i fråga om krig eller fred" från 1937 som hon höll vid Stockholms högskola, menar hon att kriget är en slags psykos som bygger på flera faktorer, bland annat ångesten för att inte finna någon mening med livet. För att komma bort från detta behöver vi goda ideal att sträva emot, något som lyfter vår blick bortom jordelivet och som kan motivera oss till att höja oss bortom all fiendskap och inse "att vi äro varandra". I det sammanhanget hänvisar hon till att Jung förklarat att vår odödlighetslängtan är "ett psykologiskt organ".⁸ Det är mer korrekt att säga att hon och Jung hade liknande inspirationskällor och intresseområden än att säga att hon på något avgörande sätt påverkades av Jung. Hon skriver redan på 1920-talet om att psykoanalysen förbiser den konstruktiva kraft som finns i själen och att man med hjälp av självsuggestion kan fokusera sina energier på yttre mål eller på inre samling. Det är denna process som de stora religiösa personligheterna beskrivit i sina bekännelser, hur man genom "nyfödelse" kan nå fram till ett nytt centrum för sitt liv, "ett centrum som omordnar medvetna och undermedvetna krafter till tjänst på ett nytt livsplan". Religiösa "genombrottsmänniskor" kände till skillnad från psykoanalysen till ett "himlavalv" över själens underjord, ett "själens luftstreck", det vill säga den pånyttfödda, friska själens regioner.⁹

När hon senare praktiserade med medicinalstyrelsens godkännande, kallade hon sig för pastoralpsykolog. Hon och Tora Sandström var de första psykoterapeuterna i Sverige som praktiserade utan att ha en läkarutbildning i

⁷ På Birkagården, Djursholms samskola, Stockholms Högskola, medborgarskolan på Fogelstad, Siljansskolan m.fl.

⁸ Emilia Fogelklou (1937), "Psykiska faktorer i fråga om krig eller fred", Förbundet för kristet samhällsliv, (Stockholm) 3-12.

⁹ Emilia Fogelklou (1924), *Vila och arbete*, 82.

botten. Sandströms verksamhet godkändes inte av medicinalstyrelsen, därför att hon tog emot patienter som inte kommit till henne genom remiss från läkare.

En av de personer som blev påverkade av Fogelklous föreläsningar på 1920-talet var Hanna Bratt, en lärarinna som 1934 startade Ericastiftelsen, en "läkepedagogisk" institution med inriktning på problembarn. Det är också den ännu idag existerande psykoterapeutiska institution som aktivt förvaltat Jungs idéer i Sverige genom Gudrun Seitz. Seitz hade gått i jungiansk analys i London hos Erna Rosenbaum under åren 1936-39. Rosenbaum var för övrigt samma terapeut som hade kvantfysikern Wolfgang Pauli i analys, drömmaren i Jungs bok *Psykologi och alkemi*. Seitz införde sandlådeterapin i Sverige, men höll sig, i likhet med de flesta terapeuter i Sverige, med en egen blandning av djuppsykologiska läror. Under åren 1962-1974 hade man även på Ericastiftelsen ett fortbildningsseminarium med starkt jungianskt inslag, med aktiva insatser av Ulla Sjöström, Gösta Harding och Gudrun Seitz. Man läste många skrifter av Jung och drog fallbeskrivningar. Beskrivningen av verksamheten visar också hur Seitz i början av 1960-talet hade personliga kontakter med Marie-Louise von Franz och James Hillman. Hon planerade också att bjuda in Hillman till Sverige. Seitz hann dock avlida innan hon kunde genomföra planen. Efter 1968 fick seminariet inget finansiellt stöd längre från Stockholms läns landstings PBU, med de beslutande läkarna Hans Curman och Erik Reinius i spetsen. Istället var man tvungen att lägga seminariet på fritiden. Hit kom också Stina Thyberg, Sveriges första jungianska analytiker och föreläste om "Sagornas psykologi" i september 1971.¹⁰

Bjerre och Jung

Idémässigt låg Bjerres *Institut för medicinsk psykologi och psykoterapi* mycket närmare Jung än Freud, men förhållandet till Jung var något komplicerat. Bjerre erkände att han kände sig ambivalent till Jung. Hans idéer låg ofta nära Jungs, men det fanns också många skillnader. Att däremot påstå att Bjerre "stulit" sina idéer från Jung, som jag ibland har fått höra, är inte sant. Bjerre talade redan 1909 om psykosyntes, långt innan Jung.¹¹ Man kan däremot klandra honom för att ha undvikit att föra fram Jungs idéer i en mer rättvisande dager, men det gäller också hans framställning av Freud. Bjerre visade dock stor uppskattning för Jungs insats för att rädda psykoterapin under de svåra åren 1933-40 när Jung tog över presidentskapet för den internationella psykoterapeutiska organisationen UAäGP, senare IFMP. Det är den perioden i Jungs liv som används för att avfärda honom som "nazist", något som alltid dras fram för att svartmåla honom och hans idéer.

Bjerre och Jung samarbetade mycket under den tiden, syftet var just att rädda psykoterapin. Världens första skolövergripande sammanslutning för psykoterapeuter uppstod i Tyskland 1926 och största andelen medlemmar var tyskar. Hela organisationen hotades vid nazisternas övertagande och

¹⁰ Olofgörs, Barbro & Sjöström, Ulla, *Barnpsykoterapi: Gudrun Seitz' barnpsykoterapeutiska metod sådan hon utvecklats vid Ericastiftelsen : en studie i metodens bakgrund med en härledning av dess hypoteser samt med utvecklingspsykologiska och inlärningspsykologiska paralleller*, Stockholm: Liber, 1968, Pedagogiska skriftserien.

¹¹ Franz Luttenberger (1989), *Freud i Sverige*, 193.

Kretschmer, som var ordförande, bad Jung att ta över. Han genomförde en omstrukturering av organisationen så att den blev överstatlig, dvs. internationell, istället för tysk. Det kunde han som schweizare göra. Denna nya paraplyorganisation tillät anslutning av separata landsgrupper och enskilda medlemmar. Det gjorde att de tyska judar som uteslutits ur föreningen på grund av raslagarna, nu kunde ansluta sig som enskilda medlemmar. Förutom den tyska gruppen anslöt sig en holländsk, schweizisk, dansk och senare en svensk landsgrupp. Den svenska landsgruppen leddes av Poul Bjerre. Men situationen var mycket svår. Den näst största landsgruppen, den holländska, skulle hålla den internationella kongressen 1935, men drog tillbaka sin inbjudan på grund av händelseutvecklingen i Tyskland. Vid det tillfället tänkte Jung lämna presidentposten eftersom internationellt samarbete verkade omöjligt. Han hade ansträngt sig för att få till fler enskilda landsgrupper, en österrikisk och en engelsk för att öka den internationella karaktären av föreningen och för att fungera som en motvikt mot den starka tyska gruppen.

För Jungs eftermäle hade det naturligtvis varit bättre om han hade lämnat sin post 1935. Men Bjerre övertalade honom att sitta kvar. Han lovade att den nordiska gruppen, svenskarna och danskarna, skulle se till att en internationell kongress skulle gå av stapeln i Stockholm eller Köpenhamn. Det blev också av, 1937 hölls den 9e kongressen i Köpenhamn. Jung satt kvar som president och lämnade inte sin post förrän 1940 då han inte längre kunde förhålla införlivandet av tre nya protyska landsgrupper, en japansk, en bulgarisk och en rumänsk. När Jung hoppade av erbjöd Matthias Göring, presidenten för den tyska landsgruppen (och kusin till en av Hitlers närmaste män Herman Göring), presidentposten åt Bjerre. Han tackade nej. Efter kriget återuppstod den internationella organisationen under namnet IFMP (International Federation of Medical Psychology). Även denna organiserades utifrån Zürich genom C.A. Meier, Jungs efterträdare som president för den schweiziska landsgruppen (och president för CG Jung Institutet). Bjerre och Gösta Harding åkte till kongressen i Zürich som hölls 1946. Där hade Jung kommit med ett förslag som omfattade 14 punkter för den nya organisationen. Det kom 1000 deltagare från 23 nationer och 52 institutioner. Ordförande för den svenska landsgruppen var Gösta Harding. Den första ordinarie kongressen hölls sedan i London 1948 men först 1954 var den formella omorganisationen av den internationella föreningen helt klar och Medard Boss valdes till president.¹² Kongresserna refererades troget i den *Svenska Läkartidningen* av läkaren Hans Hartelius. Jung och jungianska perspektiv fanns representerade och refererades oftast välvilligt.

Fram till 1981 fanns det en svensk landsgrupp i IFMP som också utgjorde en sektion i svenska läkarsällskapet, (sektionen för medicinsk psykologi) under många år ledd av Richard Eeg-Olofsson, en läkare verksam både vid Bjerres institut och senare vid S:t Lukasstiftelsen. 1975 hittar vi bland andra Gunnar Nycander (Ericastiftelsen), Curt Åmark (S:t Lukasstiftelsen), Thorsten Sjövall (Mentalvårdsbyrån, senare Psykoterapiinstitutet) och Johan Cullberg som medlemmar. När man 1981 inte förnyade sitt medlemskap hängde det samman

¹² Eeg-Olofsson & Kjell Tullius (1983), "Sektionen för medicinsk psykologi", *Svenska läkaresällskapet 175 år: dess sektioners tillkomst och utveckling*, Svenska läkaresällskapets handlingar, Band 92, Häfte 6, 119.

med att psykoterapin slutligen lösgjort sig från läkarvetenskapen. Psykoterapicentrum hade startats där företrädarna hade olika grundutbildningar. Man kunde knappt ansluta sig till en internationell läkarförening för *medicinsk psykologi*.

När man i Sverige med jämna mellanrum attackerar Jung för hans inblandning i skapandet av den internationella psykoterapeutiska föreningen nämns aldrig hur aktivt involverad den svenska landsgruppen var, och ingenting om organisationens vidare utveckling efter kriget. Om det var någon som misstänkliggjordes efter kriget så var det Bjerre, som åkt till kongressen som hölls 1940 där enbart de protyska grupperna deltog. Men det behövdes inte någon mer utförlig granskning för att Bjerre skulle bli "frikänd". Hans livslånga engagemang för pacifismen var välkänt.

Tillbaka till den internationella kongressen 1937 i Köpenhamn. Tyvärr har jag inte fått fram exakt vilka svenskar som deltog. Där fanns i alla fall många av de som året innan, med Bjerre i spetsen, varit med och bildat *Sällskapet för medicinsk psykologi och psykoterapi*.¹³ Men även Harald Alm, grundaren av *Siljansgårdens sommarskola* fanns på plats. Han sökte upp Jung och frågade honom om han ville komma till Sverige och hålla en kurs om psykisk hälsovård och fostran på hans skola. Alm återger konversationen i korthet: "Det rör sig om barn och sådant?" frågade han mig, "—"Ja"—"Sådant intresserar mig inte", löd hans svar.¹⁴ Harald Alm hade 1928 startat *Siljansgårdens sommarskola*, till en början med fokus på idrott och rekreation för skolungdom. 1932 utvidgade han med en nordisk sommarhögskola med föredrag kring olika ämnen, men fortfarande med tydlig inriktning på barn och ungdom. Där föreläste bland annat Professor Heinrich Hanselman, Alfred Adler och hans lärjungar Charlotte Bühler samt Fritz och Elisabeth Kunkel. Här ser vi åter ett exempel på hur det "svenska filtret" med fokus på barnuppfostran och pedagogik blev ett hinder för spridningen av Jungs idéer i Sverige. I det här fallet ett hinder som Jung själv satte upp.

Tidigare nämndes också teologen Ivar Alm som tillsammans med Gösta Nordqvist startade *Sällskapet för pastoralpsykologi* i anslutning till Bjerres institut. Alm är den förste egentlige renodlade jungianen i Sverige, den som skriver en doktorsavhandling om Jungs religionspsykologi vid teologiska institutionen i Uppsala.

¹³ Vid föreningens grundande hade sällskapet 28 medlemmar bland andra Johannes Strømme, Iwan Bratt, Pehr Henrik Törngren, Leslie William Olsson, Jacob Billström, Börje Cronholm, Richard Eeg-Olofsson, Johan Ehrensvärd, Tore Flinck, Torsten Lindner, Gösta Odstedt, Bror Rexed, Nils Nielsen och Josua Tillgren. Med på det konstituerande mötet fanns Bjerre, Eeg-Olofsson, Ehrensvärd, Hennix, Sandman, Thorell, Tillgren, Törngren, William-Olsson. Genom fullmakt representerades Almkvist, Bratt, Nielsen, Varde, Wennersten och Zacharias. Protokoll 6 mars 1936, *Bjerres arkiv*, KB, Låda med påskrift mat. rörande Institutet för med. psykologi och psykoterapi, Pärm med påskrift *Sällskapet för medicinsk psykologi och psykoterapi*.

¹⁴ Harald Alm (1969), *Kärlek på jorden: Siljansgården och Siljanskolan under femtio år, minnen, tankar, drömmar* (Falun); Johansson (2001), 80, 295.

Ivar Alm – den svenske Jungintroduktören

Ivar Alm kom att den utan jämförelse bli den viktigaste introduktören av C G Jung i Sverige. I sin doktorsavhandling i religionspsykologi *Den religiösa funktionen i människosjälen*, jämförde han Freuds och Jungs syn på religionens innebörd i de bådas psykologiska teorier. Alm skrev också viktiga och underbyggda understreckare och anmälningar i SvD, samt artiklar i andra tidskrifter och årsböcker. Han översatte också C G Jung till svenska, avsnitt av *Psykologiska typer* och biografien *Mitt liv*. Ivar Alms egen bok *Från Freud till Jung* blev hans sista bidrag till det intresse för C G Jung som följt honom genom snart sagt hela hans vuxna liv. Denna välskrivna och läsvärda exposé över skillnaden mellan de två djuppsykologernas syn på människan och hennes inre värld kom ut på Almqvist och Wicksell 1973, någon månad efter hans bortgång.

Ivar Alm föddes 1897 som andra barnet i en frikyrklig lantbrukarfamilj från Kumla. Sju år tidigare hade familjen fått en dotter som dog i späad ålder. När Ivar kom var hans mamma över 40 år. Han var mycket omhuldad av sin fromma mor. Det följde honom genom livet bland annat i valet av prästyret, men också i valet av hustrun, som var mycket ompysslande och praktisk. I början hade han en lång brevväxling med henne där de delade sina intressen för bland annat religionshistoria. Vid deras andra möte hade Alm bråttom att föreslå giftermål. Han skulle ned till det tyska institutet för psykisk forskning och psykoterapi, senare kallat Göring-Institutet, där Jung höll seminarier under sommaren 1933. Det fick bli deras bröllopsresa.¹⁵

Ivar Alm tog studenten 1917 vid Fjellstedtska skolan i Uppsala. Under den tiden läste han in sig på Uppsalafilosofin under ledning av Axel Hägerström och Adolf Phalén. Han lärde också känna vännen Hugo Odeberg och delade med honom intresset för tänkaren Bo Yin Rah. Odeberg som även hade Nathan Söderblom i sin vänkrets, fick även den blivande ärkebiskopen intresserad av dessa idéer.¹⁶ Det centrala budskapet kretsar kring Urljuset, tillvarons allra innersta, som enbart ett fåtal individer är bärare av. Bland dessa "de av Urljuset lysande" eller "Vita Logen" räknas bl a Jesus och Lao Tse. Andra är Meister Eckhart, Jacob Böhme och Ramakrishna. Själavandring intar en framträdande plats, men viktigast är att man kan uppleva Gud i sitt inre, att den levande Guden kan födas i människan. Varje människa går sin egen väg och når sin Gud och sin fulländning på sitt eget unika sätt. Hon kan och får inte visa andra människor sin upplevda Gud.¹⁷ Detta intresse för alternativa världsuppfattningar följde Alm hela livet. Han blev sedermera vid sidan av sitt intresse för Jung, också engagerad i Antroposofin och Rudolf Steiners läror. Hans begravning 1973 fick en påtaglig antroposofisk prägel under ledning av Karl Engkvist verksam vid Kristensamfundet. Särskilt vände han sig emot det

¹⁵ Intervju med Ingegerd Agvald, dotter till Ivar Alm.

¹⁶ Odeberg, Hugo, 1898-1973, teolog, professor i exegetisk teologi (Nya Testamentet) i Lund 1933-64. Hugo Odeberg : till 100-årsminnet av hans födelse
Göteborg : Lutherstift., 1998 ; (Kungälv : Grafikerna i Kungälv)
ISBN: 91-972486-4-9 (inb.) ;

¹⁷ Bo Yin Rah hette egentligen Joseph Anton Schneiderfranken (1876-1943), född i Tyskland men mest verksam i Lugano i Schweiz. Han var konstnär och skald. Tankarna är en mix av hinduism, kristendom och teosofi.

inslag i den svenska kyrkans jordfästningsritual som lyder "Av jord är du kommen, jord skall du åter varda".

Efter sin fil kand började Alm studera teologi och prästvigdes 1923. Han betraktades som utpräglad högkyrklig med ett stort intresse för kyrkans ritualer men även som förnyare på området. I början av 1930-talet blev han kyrkoherde i Västervåla pastorat i norra Västmanland.

Ivar Alms intresse för Jung startade dock dessförinnan, i slutet av 1920-talet. Det sammanföll som hos många andra med en personlig kris. Arten av denna kris vet vi inte så mycket om, men han opererades i alla fall vid denna tid för magsår endast 30 år gammal. Det berättas att han hörde någon föreläsa om Jung, jag gissar att det måste ha varit Iwan Bratt. Kopplingen till den fysiska sjukdomen gör detta ännu mer troligt, då Bratt var en läkare som tidigt intresserade sig för psykosomatiken. Alm tycks i alla fall ha läst Bratts böcker *Kultur och Neuros* (1925) och *Splittring och enhet i människans väsen* (1927) med stor noggrannhet. Där introduceras bland annat Jungs idéer.

Boken *Splittring och enhet i människans väsen* (1927) hade Bratt tillägnad läkaren Emanuel af Geijerstam som avlidit 1926. Iwan Bratt räknade Freud, Geijerstam, Strømme och Jung som sina läromästare. Bratt som varit verksam som stadsläkare i Alingsås sedan 1913, blev runt 1920 intresserade av psykodynamiska idéer. Han gick i analys hos Emanuel af Geijerstam som i sin tur tagit starkt intryck av den norske läkaren Johannes Strømme. De tillhörde alla den så kallade anagoga skolan, den som tillsammans med Jung vände sig mot Freuds syn på det omedvetna som enbart något djuriskt. Istället såg man en konstruktiv, kulturskapande kraft i det omedvetna. Bratt skrev populära böcker kring "neurosproblemet" samt deltog livligt i debatter. Han var kusin både till alkoholreformatorn med samma namn och med Hanna Bratt, Ericastiftelsens grundare. Hans brorsdotter Aina Bratt var dessutom gift med Gunnar Nycander som även han arbetade på Ericastiftelsen. Hos Bratt praktiserade sedermera Sveriges första kvinnliga psykoterapeuter som Tora Sandström och Anita Nathorst (Karin Boyes nära förtrogna).

Iwan Bratt är en omstridd figur. En del ansåg honom som en ovanligt bra praktiker som konkret hjälpte oerhört många människor och andra beskriver honom som "en fanatisk analytisk kvacksalvare" som utsatte sina patienter för ett "hurtigt, organiserat och för många ogynnsamma sexualfrälsarevangelium". Bratt var också med om att 1933 starta nordens första psykoterapeutiska sammanslutning, *Nordiskt Psykoterapeutiskt Kollegium*, tillsammans med Bjerre, Strømme och några fler. En av dem som utbildades i kretsen kring Strømme var Egil Rønne-Petersen som faktiskt fick visst inflytande i Sverige. Att jag själv ägnat mig åt Jungs idéer kan också direkt härledas till Rønne-Petersen. Han hade i sin krets utbildat en svensk psykiatriker som på 1970-talet kom att hjälpa ungdomar i kris, bland annat genom att uppmana dem till läsning av Jungs skrifter. Via dessa ungdomar kom också jag i kontakt med Jung.

Rønne-Petersen delade praktik med Bratt vid centralbadet i Stockholm på 1930-talet och hans popularitet växte i början av 1960-talet genom de föreläsningar

han höll vid den så kallade "måndagsklubben" i medborgarhuset. Han företrädde en eklektisk och egensinnig psykodynamisk hållning som bestod av en blandning av Groddeck, Bleuler, Strømme, Reich och Jung. Han bad i ett brev till Jung att han skulle bidra med sina åsikter kring artificiell insemination, som Rønne-Petersen sedan översatte och publicerade under rubriken "Individualitetens och självaktningens sorti" i antologin *Inseminationen*.¹⁸ I brevet skriver Jung om det psykologiska problemet med konstgjord befruktning, ett problem som anknyter till temat "den okände fadern". Den anonyma, mekaniserade fortplantningsakten "leder till en katastrofal minskning av den mänskliga individualitetens värde" skriver han.

Rønne-Petersen var särskilt förtjust i Erich Neumanns skrifter. Han saluförde sin skola under beteckningen *psykogenetik*. I slutet av 60-talet organiserade han en utbildningsverksamhet i Stockholm och lyckades också driva igenom möjligheten att tillgodogöra sig utbildning och terapi som givits av honom inom ramen för en legitimationsgrundande psykologexamen. Han samlade ett större antalhängivna och intresserade åhörare, varav många konstnärligt verksamma människor, men även läkare. Regissören Alf Sjöberg lär ha ingått i denna krets samt stora delar av Ingmar Bergmans skådespelarkår så som Bibbi Andersson, Max von Sydow, Liv Ullman Kjell Grede och Gunnar Björnstrand. Allt enligt uppgift från Gabrielle Björnstrand, skådespelaren Gunnar Björnstrands dotter som även hon en tid ingick i denna krets. Kanske är Sjöbergs uttalande att "modersfixeringen är Europas kulturella centralproblem" en påverkan från Rønne-Petersen? Att Alf Sjöberg var väl bevandrad inom psykodynamiska idéer, särskilt Freud och Jung, och senare Laing, råder det inget tvivel om. Det verkar särskilt vara de mytologiska teorierna kring den stora modern som fångade Sjöberg, något som också var centralt för Rønne-Petersen.¹⁹ Rønne-Petersen kom att upphöja Neumanns böcker (och några andra verk) till samma världshistoriska dignitet som Copernicus och Newtons arbeten, dvs. till världshistoriens viktigaste verk som skall inleda "revolutionen av den mänskliga civilisationen".

Feminism, sexualrådgivning och psykoterapi

Här behöver vi göra en avstickare och titta på ytterligare ett viktigt "pragmatiskt filter" som påverkat receptionen av Jungs idéer i Sverige. Det filtret var de radikala strömningarna bland unga läkare och konstnärer som så småningom blev vägen till en vetenskaplig etablering av dynamisk psykologi i Sverige. Detta skedde genom sexualrådgivningsbyråerna i Stockholm.

Det var särskilt i Clarté gruppen i Uppsala som intresset för djuppsykologi frodades. En viktig förgrundsgestalt är förstas Karin Boye som gick med i gruppen 1925 strax efter dess tillkomst i december 1924. Hon ansågs vara tongivande i gruppen. Hon var en av de flickor som fick sina första kontakter med djuppsykologin via kamratkretsen från Åhlinska flickskolan i Stockholm, särskilt via Anita Nathorst. Nathorst beskrivs som en person som övade stort

¹⁸ *Inseminationen* (experiment med människolivet) (1953) utg. Rønne-Petersen (Norstedts).

¹⁹ Sverker R. Ek (1988), *Spelplatsens Magi* (Gidlunds), 26, 329.

inflytande på sin omgivning. Både Lydia Wahlström och Boye har porträtterat henne i skönlitterär form.²⁰

Studierektor för Åhlinska skolan var Lydia Wahlström, kvinnosakskämpe (aktivt involverad i kvinnliga rösträttsrörelsen), och Sveriges tredje disputerade kvinnliga historiker Hon var sedan gammalt också bekant med Alfhild Tamm, läkare och senare Sveriges första psykoanalytiker. Tamm uppmanade Wahlström att läsa Alfred Adler 1918, något som förändrade hennes liv. Genom Wahlström blev också Tamm skolläkare vid Åhlinska flickskolan, där eleverna Anita Nathorst, Karin Boye och Tora Sandström tidigt blev påverkade av djuppsykologiska idéer.

För Boye var djuppsykologin viktig och den påverkade hennes författarskap. I analyser som gjorts av hennes verk finner man spår från alla djuppsykologiska infallsvinklar Freud, Adler, Jung och Reich för att nämna några. Att Jung lästes av den litterära krets som Boye ingick i råder det inget tvivel om. Arthur Lundkvist skriver i sin essä om Diktning och moral att:

"dikten har möjlighet att nå djupare än till det personliga, att nå förbindelse med den okända, mörka värld som vår nattsida gränsar till. C.G. Jung har framlagt ytterst fängslande undersökningar av den visionära diktens natur och funnit att det visionära inslaget i diktningen representerar en djupare och mäktigare upplevelse än den mänskliga lidelsen. Det rör sig om en underlig intuition som sätter diktaren i förbindelse med främmande och dolda företeelser bortom den ridå som skiljer kosmos från kaos. Jung frågar sig om det inte gäller en inblick i andra världar, i de prehistoriska skedenas ursprung, i de ofödda generationernas framtid. Är det möjligt att det finns något levande och inflytelserikt bortom den mänskliga dagvärlden? Är det möjligt att vi endast tror oss besitta och dominera våra själar, medan detta som vetenskapen kallar psyke i själva verket är en öppen dörr genom vilken ständigt okända ting från den icke-mänskliga världen träder fram?"²¹

Bland diktare och författare fanns det fler som inspirerades av Jung och jungianska idéer. Här ska bara nämnas Sven Fagerberg som tog till sig Jungs alkemiska tänkande och Tomas Tranströmer som bland annat i dialog med Robert Bly diskuterade Erich Neumanns böcker.

Många som var med i Clarté var positiva till den nya psykologin, även om det också fanns många som var kritiska till psykologiserandet. År 1930 kom det till en splittring mellan de mer politiskt orienterade och de mer psykologiskt orienterade. Tidskriften *Spektrum* startades som ett nytt forum för den djuppsykologiskt orienterade falangen som också kom att fokusera på konkreta sexualpolitiska mål. Flera unga medicinstuderande anslöt sig till Clarté så som

²⁰ Lydia Wahlström beskriver mötena i skönlitterär form i romanen *Biskopen* där karaktären Carry är porträtterad efter Nathorst. Carry beskrivs som en tystlåten naturmänniska som framför allt har musiken (sången) som sitt uttrycksmedel. Hennes sätt att konversera beskrivs som "ett intelligent lyssnande, och hennes hållning därvid så intensiv, att redan den gjorde intryck av en handling". *Biskopen*, 295; Nathorst blev också portätterad i en novell av Karin Boye, "Spöktimmen" ur *Uppgörelser* (1934), där bär hon namnet Agneta Rustow.

²¹ Alf Ahlberg, ed. (1935), *Dikten, diktaren och samhället: aktuella debattinlägg*, Stockholm, 140-41.

Nils Nielsen, Ernst Barany, Gunnar Inghe, Bror Rexed, Nils Bejerot, Axel Höjer, Gustav Jonsson (Skå-Gustav), Erik Goldkuhl, Bertil Åberg, makarna Gunnar och Helena Svantesson, John Takman och Ruth Ettlinger. Tore Ekman som utbildade sig till psykoanalytiker fanns också med från starten. Dessa var alla intresserade av psykoanalys och psykodynamiska idéer med radikala för-tecken. Främst försökte man förena Freud och Marx, och man tog framför allt till sig Wilhelm Reichs tankar. 1931 grundade dessa läkare *Föreningen Socialistiska medicinare* som en avdelning av Clarté.

Föreningens syfte var att styra läkarvetenskapen mot ett profylaktiskt och socialhygieniskt arbete samt att verka för en socialisering av hälsovården. Gunnar Inghe blev sedermera pionjären för socialmedicin i Sverige. Ett år senare kom första numret av *Populär Tidskrift för sexuell upplysning* ut. Tidskriften var modellerad efter norsk förebild och influensen från norska läkare och intellektuella var stark. Svenska medarbetare i tidskriften var bland annat Ebbe Linde, Elise Ottesen-Jensen, Alfhild Tamm och Niels Nilsen som också var ansvarig utgivare. Ottesen-Jensen startade 1933 tillsammans med Gunnar Inghe Sveriges första rikstäckande förening för Sexuell upplysning (RFSU). I slutet av 1930-talet öppnade man en rådgivningsbyrå för abortsökande kvinnor. Dit kallades Lis Asklund (född Lagercrantz), en av Sveriges första sjukhuskuratorer. Hon öppnade sedan eget och på 1940-talet rekryterade hon Thorsten Sjövall, läkare och psykoanalytiker som skulle ansvara för verksamheten, föra samtal med kvinnorna och handleda kuratorerna.

1957 bytte *Stockholm stads rådgivningsbyrå i sexualfragor* namn till *Mentalvardsbyran* och flyttade till lokaler på Bjorngardsgatan på Södermalm. Under de följande åren genomfördes en intern utbildningsverksamhet av personalen. Thorsten Sjövall ansåg att de kvinnliga socionomerna som var de som verkligen kom i kontakt med de utsatta kvinnorna behövde få tillgång till verktygen, det vill säga behandlingsmetoderna. Han utvecklade teamarbete för personalen, d.v.s. att socionomer, kuratorer och psykologer samarbetade under en läkares överinseende. Detta hade blivit en etablerad arbetsform inom psykiatrin genom bland annat Curt Åmarks försorg (också han verksam vid S:t Lukasstiftelsen). I början av 1960-talet kom också Imre Szecsody, även han psykoanalytiker och läkare till Mentalvardsbyran. Efter en utbildningstid i USA återkom han med en massa idéer, en av dem resulterade i en tvaarig provutbildning i psykoterapi för vissa handplockade ur personalen. I slutet av 1960-talet började psykologerna komma till byrån. I början av 1970-talet påbörjades i byråns regi en 2-årig psykoterapeututbildning för landstingsanställd personal i hela Stockholm, en utbildningsverksamhet kom att bli modellbildande för den statliga psykoterapeututbildningen.²² 1987 bytte man namn till Psykoterapiinstitutet och 2007 var man på vippen att få Sveriges första professur i psykoterapi.

Syftet med denna korta exposé över psykoterapiyrkets etablering i Sverige är att visa på det starka ideologiska och praktiska förankring som denna inrättning hade i Sverige. Här tog man till sig djuppsykologiska idéer som

²² Den statliga psykoterapeututbildningen startade i början av 1980-talet och fick legitimationsstatus 1985.

kunde tillämpas inom praktisk upplysningsarbete och samhällsvård, med vänsterradikala förtecken. Freud och Reich gick bra att förena med Marx och socialistiskt tänkande. Det gällde till exempel också Gustav Jonssons arbete på Barnbyn Skå. Det fanns några få företrädare för en annan, bredare psykodynamisk hållning, men de fick ofta kämpa i motvind (exempel på det är Margit Norell som var Gösta Hardings elev och som 1968 startade *Svenska föreningen för holistisk psykoterapi och psykoanalys*). Frågan är således inte varför Jung inte fått ett större genomslag i Sverige, utan hur det kommer sig att hans idéer överhuvudtaget kunde överleva i en så ideologiskt präglad miljö.

Denna sammankoppling mellan det radikala, det sexuellt emancipatoriska och den negativa inställningen till religion förstärktes ännu mer efter andra världskriget. Sverige genomgår en helomvändning. Från att ha varit tyskorienterat vände man sig nu mot den anglosaxiska världen både inom filosofi och psykologi. Det innebar att man orienterade sig mot behaviorism och analytisk, positivistisk filosofi. Andra tanketraditioner hade svårt att få gehör och betraktades som ovetenskapliga. Ett exempel på det var den nederländske psykologen Jan C. Bouman som kom till Sverige 1950 och som utan större framgång försökte introducera den fenomenologiska psykologin. 1963 startade han *Föreningen för existentiell psykologi och psykoterapi* i Stockholm, men föreningen blev inte långvarig och han återvände till Holland.

När psykologerna under sent 1940-tal och början av 1950-talet sökte etablera sin yrkesidentitet slog man bland annat mot det man ansåg vara oseriös och ovetenskaplig utövning av psykologi. Man riktade sina attacker mot de institutioner där Jungs idéer hade haft sitt starkaste fäste, nämligen pastoralpsykologin och själavårdspsykologin. Man angriper de som man kallar "nödtorftigt skolade" psykologer som förfäktar sina egna subjektiva etiska och religiösa värderingar. Istället förordade man en rationell människobehandling som bygger på vetenskaplig och akademisk psykologi med ärftlighetspsykologi, studium av typ- och personlighetsfaktorer med intelligensundersökningar som bas. Först mot slutet av 1960-talet började psykologerna få en ändrad yrkesidentitet, man släppte alltmer taget om testpsykologin och inriktade sig på terapeutisk kompetens. Den här gången låg det också ideologiska grunder bakom, och det drabbade återigen verksamheter där Jungs idéer hade ett visst fäste.

Det exempel jag tänker på är Sveriges första privata arbetspsykologiska institut, Institutet för Tillämpad Psykologi (ITP) som startades 1949 i Saltsjöbaden (Stockholm) av psykologen Lennart Bergström och hans hustru Agneta. Här arbetade man bland annat med anlagstest, personalvård, ledarskap och organisationspsykologi. Bergström använde sig av olika testverktyg och var själv särskilt intresserad av grafologi, d.v.s. handskriftsanalyser, för att fastställa personens anlag och personlighetstyp. Han kom i början av 1960-talet att anställa en utländsk grafolog vid namn Theodor Seifert, en ung psykolog som också kom att hålla föredrag i olika sammanhang om CG Jungs typologi (bland annat på Ericastiftelsen). Det visade sig att han höll på att utbilda sig till jungiansk analytiker under tiden han arbetade i Sverige. Till detta arbetspsykologiska institut hörde en medelålders kvinna av sig, i sina bryderier kring vad hon skulle satsa på i sitt liv. Hon var mitt i en framgångsrik karriär,

men kände att någonting fattades. Hon kom till institutet och fick träffa Theodor Seifert, i början egentligen för att göra ett anlagstest, men istället öppnade han hennes ögon för CG Jungs idéer. Stina Thyberg, som kvinnan heter, blev Sveriges första jungianska analytiker.

Hur drabbades då ITP av de ideologiska stämningarna i Sverige? Psykologernas allt större inriktning på testning och arbetspsykologi resulterade till slut i en ideologisk sammandrabbning med de radikala, psykoanalytiskt orienterade läkarna. Kulmen blev 1969 års mentalhälsokampanj som hade som syfte att introducera frågor om psykisk hälsa i arbetslivet. Den anställdes psykiska välbefinnande och hälsa sågs som garant för ökad trivsel och därmed i förlängningen för ökad produktion. En god arbetsmiljö med samarbete och medinflytande beskrevs som en terapeutisk och hälsobefrämjande faktor för individen.²³ Psykologförbundet hade varit med i kampanjen från början men drog sig ur när en grupp radikala läkare, samma som några av de ovan beskrivna, sa sig vägra medverka till att manipulera arbetarna i syfte att smörja kapitalismens maskineri. Precis denna kritik riktades mot ITP. Att hålla på med anlagstest, urvalsundersökningar och ledarskapsfrågor var att gå i kapitalismens ledband. Vid en intervju med Agneta Bergström kunde hon berätta för mig hur den massiva attacken mot institutet nära nog tog knäcken på hennes man. Vänsterperspektivet flyttade med kraft in i psykologförbundet och det individcentrerade perspektivet ställdes mot ett sociologiskt strukturellt. Psykologen förväntades nu bli aktivist och sträva efter konfrontation istället för anpassning. Efter 1969 försvinner alla annonser om tjänster inom den kommersiella sektorn ur *Psykolognytt* för att först återkomma under början 1980-talet.²⁴ Det är också på 1980-talet som Jungs idéer åter börja få en renässans för att formligen explodera på 1990-talet. En av förklaringarna till det kan vara det som kallas folkhemmets död och ideologiernas sammanbrott. I denna nya tomhet kastas människan tillbaka mot sig själv och söker sig åter till mer existentiella teman.

Tillbaka till Ivar Alm

Ivar Alm for ned till Zürich 1930 för att ta del av Jungs undervisning och även gå i analys hos Jungs assistent Toni Wolff.²⁵ Detta sporrade honom att söka sig till Uppsala universitet med planer att skriva en licentiat- och senare en doktorsavhandling om skillnaderna i Freuds och Jungs syn på religionen.²⁶ Med stöd av sin professor Tor Andræ och ett Olaus Petristipendium åkte han så med

²³ Denna ståndpunkt företrädde bland annat av Curt Åmarks (1968) *Individ, personlighet och medmännisklig miljö* (Stockholm) och Erland Mindus (1968), *Arbete och mental hälsa* (Stockholm).

²⁴ Mentalhälsokampanj en planerad av Folksam i samarbete mellan arbetsmarknadens parter och flera socialvetenskapliga förbund. Kampanjen syftade bl.a. till att i studiecirkelform introducera mentalhygieniska förklaringar till sjukskrivningar och otrivsel på arbetsplatserna. Efter kampanjen slutade man använda begreppet mentalhygien, det ersattes av begrepp som mental hälsa och psykosocialt behandlingsarbete. Katarina Piuva (2005), *Normalitetens gränser: En studie om 1900-talets mentalhygieniska diskurser* (Diss. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet), 49-51, 71. Rigné, E.M. (2002), *Profession, Science and State – Psychology in Sweden 1968-1990* (Göteborg), 32-35.

²⁵ Ivar Alm till CG Jung, 8 juni 1959, CG Jungs arkiv, ETH Zürich.

²⁶ Hans licentiatarbete fick titel "Die analytische Psychologie als Weg zum Verständnis der Mystik" och publicerades i Festskriften till Jungs 60-årsdag *Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie* (Psychologischer Club Zürich), Berlin 1935.

sin nyblivna hustru till Berlin 1933 för att samla material och följa Jungs seminarier. Vid detta tillfälle föreläste Jung över ämnet "Psykologi och Yoga".²⁷ Alm försökte också verka för att inbjuda Jung till Sverige som Olaus Petriföreläsare med argumentet att Jung stod Rudolf Ottos tänkande nära, en tänkare som också betydde mycket för Nathan Söderblom. Jungs ståndpunkter skulle så väl behövas som en motvikt till det "clartéiserade svenska kulturlivet", som han uttryckte det.²⁸ Någon sådan inbjudan blev dock aldrig av.²⁹ Alm lyckades under sin tid vid institutionen påverka några tongivande teologer vid Uppsala universitet såsom Tor Andræ och Hjalmar Sundén.

Alm disputerade 1936 på *Den religiösa funktionen i människosjälén*. Hans avhandling mottogs med stor skepsis, menar Guthorm Hallén, en av de få som skrivit om Alm. Att sammanföra religion och psykologi på detta sätt väckte stor misstänksamhet bland teologer.³⁰ Samtidigt pågick emellertid en livlig diskussion om gränsdragningen mellan läkarens och prästens områden vad gäller själavård. Sigtunastiftelsen började hålla i seminarier på detta tema 1933.

Alms fortsatta verksamhet bestod bland annat av att översätta delar av Jungs verk till svenska. Han översatte valda avsnitt ur "Psykologiska typer" som utkom på Natur och Kultur 1941. Han publicerade artiklar och särtryck med rubriker som: Eros och Agape: ett diskussionsinlägg (genmäle till Prof. Nygren) (1938), Människovardandets födslovåndor (1940), Nietzsche och kristendomen (1941), Människobilden i modern psykologi, Livsåskådning som skolämne (1962), Reinkarnationstanken hos C G Jung (1965), Djuppsykologi och psykologism (1968), En världsåskådning i ett barns dröm (1970), Gudlöshetens politiska konsekvenser, När stunderna växla och skrida, Moral, etik, samvete (1971), Den profeterande prästdottern Margareta i Kumla och Religionshistoriens gudsdrama (1971). 1968 håller han ett radioföredrag om "Carl Gustav Jung som religionspsykolog".

Alm märkte så småningom att han inte passade som kyrkoherde. Han lämnade yrket 1946 och började efter en tids vidareutbildning som lektor i filosofi och religionskunskap vid Motala läroverk. Sex år tidigare hade han varit med om att stifta Sveriges första utbildningsinstitut för psykoterapi, nämligen det av Poul Bjerre initierade *Institutet för medicinsk psykologi och psykoterapi*. Poul Bjerre introducerade djuppsykologin till Sverige på bred front och låg i sin egen lära, psykosyntesen, närmare Jung än Freud. 1941 föreläser Ivar Alm om "Det kollektivt omedvetna som teologiskt problem" på institutet.³¹ Senare samma år påbörjar han läranalys där, vilket måste betyda att han siktade på att så småningom arbeta med klienter.³² Bjerres uttalade syfte med institutet var att

²⁷ Ivar Alm till Tor Andrea 19 juni 1933, 7 december 1933. Tor Andreas arkiv, Uppsala Universitetsbibliotek.

²⁸ Ivar Alm till Tor Andrea 16 januari 1935. Tor Andreas arkiv, Uppsala Universitetsbibliotek.

²⁹ Det är spännande att i fantasin föreställa sig vad konsekvensen hade blivit om Jung hade kommit till Sverige och föreläst. Ivars bror Harald Alm bjöd också in Jung några år senare att komma och föreläsa på Siljansgården, men då var det Jung själv som avböjde, så ämnet, barnets utveckling, inte intresserade honom. Se Conuinctios årsbok 2007, "CG Jung i Sverige".

³⁰ Guthorm Hallén (1973), "Ivar Alm – en märklig teolog" i *Enskede Årsta kyrkblad*, nr. 2.

³¹ Styrelsens årsberättelse 1941, L171 Kapsel Institutet för medicinsk psykologi och psykoterapi, *Poul Bjerres arkiv*, KB.

³² Stiftarna var tio läkare (Jakob Billström, Poul Bjerre, Börje Cronholm, Richard Eeg-Olofsson,

skapa ett forum där läkarens och prästens kompetenser kunde mötas och bereda möjligheten till utbildning i psykoterapi och själavård.³³ Det verkar som om Bjerre var mån om att ge läkare och teologer samma status på sitt institut, vilket väckte ont blod bland läkarna.³⁴ Till utbildningen på institutet accepterades sådana som påbörjat medicin och teologstudier. Utbildningen beräknades till två år och skulle omfatta självanalys, seminarier, ledning av studiecirkel, kontrollbehandling, praktisk kännedom om anstalter och övriga sociala institutioner för psykisk hygien.³⁵

Vid institutet återfinns ett antal kända namn såsom Gösta Harding, Bo Beskow, Gösta Jonsson (Skå-Gustav) och Emilia Fogelklou och Nils Haak, Bror Rexed och Gunnar Inghe. 1942 publicerade Institutet antologin *Själavård – Själsvård* där fem läkare och fem humanister med anknytning till teologi bidrog med artiklar. Det innehöll också bidraget "Profan och religiös själavård" av Ivar Alm. Där argumenterar han utifrån Jungs idéer att även den profane läkaren blir så illa tvungen att befatta sig med religiösa frågor om det visar sig att neurosen bottenar i en otillfredsställande världsåskådning som saknar tro, hopp och kärlek. Avsaknad av tro är således en sjukdomsorsak att räkna med.³⁶ Men om boken skulle vara ett exempel på hur läkare och präster kan mötas i ett gemensamt intresse för psykoterapi – så dolde den desto fler "jäsande uppklarade problem".³⁷

Från allra första början uppstod det slitningar mellan prästerna och läkarna vid institutet kring kompetensfrågan i samband med själavård. Bjerre ville att teologernas psykoterapeutiska verksamhet skulle jämföras med läkarnas, vilket för läkarna var oacceptabelt.³⁸ De tyckte att Bjerre släppte in utbildat och inkompetent folk och lät dem bedriva psykoterapi på egen hand. Särskilt graverande var ett schizofrent fall som behandlades av en utbildad teolog vid institutet.³⁹ Till följd av detta hoppade flera läkare av institutet 1943, bland andra Rikard Eeg-Olofsson, Gösta Harding och Börje Cronholm. De gick helt över till S:t Lukas, som bildats parallellt med Bjerres institut av delvis samma personer.⁴⁰ Ytterligare en anledning till varför några av de kristet orienterade läkarna föredrog S:t Lukas framför Bjerres institut var att de hade svårt med

Tore Flinck, Stig Ljunggren, Fredrik Lund, Gösta Odstedt, Josua Tillgren och Leslie William-Olsson) och fyra teologer (Ivar Alm, Mats Eljas, Ingemar Lindgren och Olof Lindhe).

³³ Styrelsens årsberättelse 1941, L171 Kapsel Institutet för medicinsk psykologi och psykoterapi, *Poul Bjerres arkiv*, KB. I § 1 i Institutets stadgar står att de vill vara "en vetenskaplig organisation med syfte att verka för den medicinska psykologien och psykoterapien samt häri utbilda lämpliga personer".

³⁴ Eeg-Olofsson & Kjell Tullius (1983), "Sektionen för medicinsk psykologi", 118.

³⁵ Bärmark&Nilsson, 453ff. Låda, Pärm med påskrift Institutet för med. psykol. och psykoter., *Bjerres arkiv*, KB.

³⁶ Författarna var Teol. och fil. kand Olof Lindhe, kyrkoherde Christian Duhne, Läroverksadjunkt Giovanni Lindeberg, Dr. R. Eeg-Olofsson, Dr. Stig Ljunggren, Teol. Dr Ivar Alm, Dr. Börje Cronholm, Dr. Gösta Harding, Dr Poul Bjerre, Dr phil Marie-Marthe Romell.

³⁷ Ivar Alm till Poul Bjerre, 19 maj 1942, Låda med påskrift mat. rörande Institutet för med. psykologi och psykoterapi, Pärm med påskrift Institutet för med. psykol. och psykoter., *Bjerres arkiv*, KB.

³⁸ Eeg-Olofsson & Kjell Tullius (1983), "Sektionen för medicinsk psykologi", 118.

³⁹ Bärmark&Nilsson, 456; Johansson (2001), 212.

⁴⁰ Cronholm efterträdde 1962 Torsten Sjögren som professor och överläkare vid psykiatriska kliniken vid karolinska sjukhuset, ledamot för Svenska Läkaresällskapets delegation för medicinsk etik. Handledare till bl.a. Johan Cullberg. Ottosson, 249.

Bjerrers religiösa åskådning. Den var allt för synkretistisk, medan S:t Lukas stod på kristen grund.⁴¹ Trots att Göte Bergsten (som stod som förgrundsgestalt till St:Lukas tillsammans med Ebba Pauli) till en början hade sökt sig till Bjerre och även till den engelska sällskapet *Guild of Pastoral Psychology* (som bildats runt CG Jungs idéer) i vilket han blivit medlem 1939, ville han senare inte ha något att göra med *Sällskapet för pastoralpsykologi* som 1944 grundades av Alm och teologen Gösta Nordquist i anslutning till Bjerrers institut. Enligt Bergsten stod de inte på kristen grund.⁴²

Vem den olycklige teologen var har jag inte funnit någon information om. Hur mycket Alm var delaktig i Institutets själavårdande verksamhet under åren 1941-1946 har jag heller inte hittat någon uppgift om. I protokollen förordar han i alla fall att institutet efter 1943 ska fokusera på äktenskapsrådgivning, så kanske var det något sådant han hade i åtanke även för sin egen själavårdande verksamhet. Emilia Fogelklou, som kände Bjerre sedan gammalt, kom också till institutet för att utbilda sig till terapeut. Hon fick sedan beteckningen pastoralpsykolog när hon under perioden 1946-47 med medicinalstyrelsens godkännande tog emot klienter i Västmanland.

Gösta Nordquist hade fått mandat att överta ledningen av institutets verksamhet efter krisen 1943. Sällskapet anordnade två konferenser som sedan också resulterade i böcker. Den första hölls 1944 på Viggbyholmsskolan och drog 58 deltagare.⁴³ Inlägg hölls av Emilia Fogelklou, Lydia Wahlström, kyrkoherde H.B. Wahlborn, K.G. Isaksson, Josua Tillgren, Bjerre, Rektor Carin Ulin, Gösta Nordquist och Giovanni Lindeberg. Alm talade om "Profan och religiös själavård". Föredragen trycktes sedan och gavs ut i volymen *Pastoralpsykologi*. På samma konferens hade Lydia Wahlström berättat mycket utlämnade om sina "Personliga erfarenheter av psykoanalys". Äktenskapsfrågan stod i centrum för Fogelklous bidrag både till den första och andra antologin utgiven av sällskapet. På den andra konferensen som hölls 1946 under temat *Fostran till mänsklighet* lämnade Alm inget bidrag. Wahlström talade om "Kvinnans själsliga problem – och mannens". Andra skribenter i antologin var Gustaf Ankar, Poul Bjerre, Daniel Grip, Harry Hansson, Gösta W. Kellerman, Birgit Lange och Inga Britt Ranemark.

1946 skedde stora omstruktureringar vid Institutet och Bjerre ångrade att han lämnat sin post till Nordquist. Nu installerades istället Gösta Harding, som var läkare och chef för Ericastiftelsen som ledare för verksamheten. Inriktningen ändrade fokus och omformades nu till en svensk landsgrupp med Harding som ordförande. Den kunde nu ingå i den internationella federationen för medicinsk psykologi och psykoterapi (IFMP), som återupptagit sin verksamhet efter krigsslutet, med Jung som sammankallande kraft.⁴⁴ För Bjerre var etablerandet

⁴¹ Stibe, 183-184.

⁴² Nordquist till Bjerre, troligen 1945. "Så mycket mer blev jag ledsen idag, när jag fick brev från Göte Bergsten som besannade mina farhågor. Han ville inte ha någon kontakt med oss!! Därför att vi underförstått icke är kristna. Inte ens Ivar Alm!", Bjerrers arkiv, Brev, KB. Sällskapet lyckades hålla två konferenser och ge ut tre antologier. Se Gösta Nordquist (red.), *(Själavård – Själsvård, (1945) Pastoralpsykologi (Stockholm); (1947) Fostran till mänsklighet (Stockholm).*

⁴³ Bjerrers arkiv, KB, Låda med påskrift mat. rörande Institutet för med. psykologi och psykoterapi, Pärm med påskrift Protokoll nov. 40-maj 1943.

⁴⁴ Mer om detta i min kommande bok om Psykoterapins pionjärer i Sverige.

av institutet i ett internationellt sammanhang av högsta prioritet, och till det krävdes det en *läkare* utbildad i psykoterapi i ledningen. Nu ville han att svenska landsgruppen skulle överta institutets utbildningsverksamhet, stadgar och lokaler. Harding skulle tillträda sitt arbete i januari 1947 och överta våningen på Engelbrektsgatan som säte för pastoralpsykologin och Gösta Nordquist sköts åt sidan. Nordquist kände sig oerhört illa behandlad, men stannade kvar vid institutet till juli 1947 då han bad att få bli struken som medlem. Det blev också slutet för *Sällskapet för pastoralpsykologi*.⁴⁵

1946 flyttade Ivar Alm till Motala för att påbörja sin verksamhet som lektor. Lydia Wahlström tyckte det var synd, hon uppfattade honom som en originell och förnyande kraft inom området teologi, psykologi och själavård. Wahlström hade redan lärt känna Alm 1936 när hon skrev en positiv recension om hans avhandling. Det var Alm som öppnade hennes ögon för Jungs tankar. När hon på 1936, i 67 års ålder, lärde känna Alm hade hon precis avslutat sin freudianska analys hos Ludwig Jekels, som importerats till Sverige av Alfhilf Tamm för att utbilda psykoanalytiker i Sverige. Wahlström kom att resa land och rike kring och föreläsa om djuppsykologiska perspektiv, både med inslag av Adler, Freud och Jung. På 1930-talet riktades hennes föreläsningar mest mot nazismen, och hon fann bränsle till sina argument i psykologiska analyser av mindervärdig manlighet. Det var fram för allt Jungs syn på den moderna kvinnans uppgift som tilltalade henne, så som han beskriver en i essän *Kvinnan i Europa* från 1929. Jungs beskriver här att kvinnans uppgift är att lära mannen ett mer psykologiskt förhållningssätt till sexualitet och Eros. Kvinnan har en större psykologisk kapacitet att utkämpa motsatsernas kamp i sin själ istället för att lägga ut den på slagfält och finansmarknad. Hon söker själslig samhörighet och det är detta som driver henne till allt starkare medvetenhet. Det innebär att framtiden ligger i kvinnans händer. En sentens som ofta finns i Wahlströms föredrag under slutet av 1930-talet och framåt är just denna: "Kvinnan står inför en väldig kulturuppgift som kanske betyder början till en ny tidsålder".⁴⁶ Hon menar att Jung var visionär när han hävdade att den verkligt medvetna nutida kvinnan "uppluckrar den gamla sortens äktenskap genom sin självständighet, men gör det i samhällets intresse".

Det sista mötet som Alm hade med Jung var 1958 då han besökte honom i samband med översättningen av Jungs biografi "Mitt liv". Han passade på att ta några analystimmar med Jolande Jacobi, men hade lite svårt för hennes drastiska temperament. Han fick också sitt horoskop ställt av Jungs dotter. Detta tog han på stort allvar, bland annat meningen "efter ett liv av hårt arbete, kommer döden som befriare". Under åren 1965 till 1972 arbetade han på sin bok *Från Freud till Jung*. Han hann aldrig se boken på bokhandelsdiskarna, utan dog

⁴⁵ Brev G.Nordquist till Emilia Fogelklou, utan datum. *Emilia Fogelklous samling*, KHS, GUB. Programförslag av Bjerre 14 november 1946, Låda med påskrift mat. rörande Institutet för med. psykologi och psykoterapi Pärm med påskrift Institutet för med. psykol. och psykoter. *Bjerrers arkiv*, KB. Nordquist fortsatte att arbeta med bl. a. äktenskapsrådgivning och hade en relationsspalt i *VeckoRevyn*. Nordlund, Karl-Axel (2002), *Med engagemang och lyhördhet. Gösta Nordquist präst och psykoterapeut 1914-1978*, Studier och uppsatser i Härnösands stiftshistoriska sällskap 2002.

⁴⁵ Nordquist till Bjerre, 14 juni 1947.

⁴⁶ Se t.ex. också Förordet till Viola Klein (1948), *Det kvinnliga lynnet*, Stockholm.

strax efter att han tillsammans med förlaget bestämt den slutgiltiga utformningen av boken.⁴⁷

Kanske är det tack vare Ivar Alm som Jung har haft sitt starkaste akademiska fäste vid teologiska institutionen i Uppsala. Det var här sommarveckorna kring Jungs tänkande drog igång 1991 under professor Owe Wikströms välvilliga överinseende. Kurserna organiserades av Åke Tillander och Kurt Almquist som bjöd in Jungintresserade svenskar från hela landet. Detta initiativ ledde också vidare till det 1992 grundade *Institutet för analytisk psykologi* som gav högskolekurser i Jungs psykologi i samarbete med Ersta Sköndals högskola. Där arbetade jag själv under 10 års tid, tills institutet lades ned 2002. Kvar finns Åke Tillander vid högskolan i Gävle som ger kurser i jungiansk psykologi vid institutionen för humaniora och samhällsvetenskap, dit Stina Thybergs kvarlämnade bibliotek donerades 2013.

Sammanfattningsvis är min bild av Jung i Sverige, att det första mottagandet av psykodynamisk psykologi i Sverige stod mycket närmare Jung än Freud (1900-1930). Det var den anagoga skolan som fick mest gehör. Religiöst förankrade livsåskådningsfrågor var då någonting som fortfarande tillhörde den offentliga debatten i Sverige. Det svänger ordentligt i samband med de vänsterradikala strömningarna, särskilt efter andra världskriget. Kanske döljer det sig därbakom inte så lite ett behov av att helt avskärma sig från den tyskvänlighet man hade före och under kriget. Psykoterapiens historia är stigmatiserad av dess nära samband med de två världskrigen. Efter kriget ser man två nya starka tendenser i Sverige, den vänsterradikala rörelsen och det nya vetenskapliga anglosaxiska paradigmet. Den vänsterradikala hade ett internt ambivalent förhållande till djuppsykologin (individ kontra samhälle) men dock en öppenhet inför att försöka sammansmälta Freud med Marx (och lite Reich) i ett konkret socialpsykologiskt upplysningsarbete. Här fanns det ingen plats för Jung. I det nya vetenskapliga paradigmet drar man mot positivism och testbarhet, här finns heller ingen plats för existentiella frågor. Paradoxalt nog sker 1969 en sammandrabbning av dessa två positioner inom psykologyrket.

Att Jung inte intar någon större plats i dessa kollektiva ideologiska rörelser är inte konstigt. Jung tilltalar den individuellt sökande människan som dessutom ofta känner sig som en outsider, en som står utanför samhället. Jungs tänkande är komplext och mångfacetterat och rör sig i den inre världens djup. Idag har mycket av Jungs synsätt, särskilt han syn på symboler, tagits upp av de flesta psykoterapiformer som sysslar med icke-verbala metoder. Terapiformer som anknyter till andliga och existentiella frågor samt österländskt tänkande överlappar ofta med Jungs perspektiv. Jon Kabat-Zinn nämnde Jung som föregångare i sitt öppningstal vid Psykoterapimässan 2010. Den relationella psykoterapin har många beröringspunkter med Jungs grundinställning till psykoterapeutiska samtal med sin betoning av tvåpersonspsykologi och jämbördigt utforskande. Delar av Jungs syn på relationer (manligt - kvinnligt) har sugits upp och integrerats i olika relationsterapier. Sedan många år finns

⁴⁷ Intervju med Ingegerd Agvald, dotter till Ivar Alm.

det flera varianter av Jungs typologi som tillämpas inom organisationsvärlden för att förstå konflikter, hjälpa till med team building och ledarskapsfrågor. Jung tillhör inte historien, han kommer ständigt att återupptäckas.

Suzanne Gieser, september 2006 (något omarbetad 2016).

Suzanne Gieser, fil. dr. i vetenskapshistoria, leg. psykoterapeut och relationsterapeut.

BILD

Bildtext: En ovanligt "jungvänlig sammanslutning". Från det konstituerande mötet i samband med grundandet av *Nordiskt Psykoterapeutiskt Kollegium*, Oslo 20 maj 1933. Nedre raden, från vänster: nr. 2 Johannes Irgens Strømme, nr. 3 Poul Bjerre, nr. 4 troligen Leslie William-Olsson. Övre raden från vänster, nr. 3 Egil Rønne-Petersen, nr. 4 Signe Bratt, nr. 5 Iwan Bratt. Övriga är Sigurd Næsgaard (troligtvis nr. 1 nedre raden), Finn B. Svendsen och Gerhard Iversen.⁴⁸

⁴⁸ Fotot kommer från ett brev från Finn B. Svendsen till Bjerre, *Poul Bjerres arkiv*, KB.